

Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů

Výsledky reprezentativního dotazníkového šetření

Lukáš Novotný

Decrees, Transfer of Sudeten Germans in Historical Memory of Czechs

Abstract: Decrees of the President of the Republic, more commonly known as the Beneš decrees, were a series of laws that were drafted by the Czechoslovak Government-in-Exile in the absence of the Czechoslovak parliament during the German occupation of Czechoslovakia in World War II and issued by President Edvard Beneš. This article deals with this for the Czech history important topic and it analyses, how these decrees perceives Czech society. The theoretical background captures the concept of the historical memory (M. Halbwachs). Important finding is, that it's slightly increasing the number of people who promote their boundless force.

Keywords: historical memory, Beneš decrees, Sudeten Germans.

„Česká republika a Německo jsou velice dobrými partnery a sousedy a máme dobré vzájemné politické vztahy, které potvrzují pozitivní vývoj v posledních letech“, řekl premiér Petr Nečas při návštěvě německé kancléřky Angely Merkelové 3. dubna tohoto roku v Praze. Spolková kancléřka zavítala do Prahy po třech letech, a to mimo jiné u příležitosti dvacátého výročí od podepsání Československo-německé smlouvy o přátelství a patnácti let od podepsání Česko-německé deklarace. Tyto dva stěžejní dokumenty určující po uplynulá desetiletí vzájemné vztahy při této mezistátní návštěvě byly zmíněny ovšem jen mimochodem a jejich připomenutí se stalo „pouze“ příležitostí k setkání nad palčivějšími tématy vzájemných vztahů, jako například odlišných postojů vůči jaderné energetice či vůči dalšímu směřování Evropské unie a zvláště pak tzv. eurozóny.

Smířlivý tón v otázkách bilaterálních vztahů tedy znamená jediné: česko-německé otázky spojené se vzájemnou historií nejsou ani pro českého premiéra, ani pro německou kancléřku dnes hlavní agendou. Lze je tedy považovat za na státní úrovni vyřešené problémy, kterými se zabývají prioritně historici a politologové, nikoli však politici a diplomaté. Jako by byly předvídatelné i odpovědi několika málo novinářů ze společné tiskové konference Nečase a Merkelové konané v rámci návštěvy: minulost nesmí zakalit naše výborné vztahy, které jsou tak dobré jako nikdy předtím.

Ty tam jsou časy, kdy historie vzájemným vztahům dominovala. Ovšem zcela mrtvá dnes historická témata, zejména týkající se dekretů prezidenta Edvarda Beneše, nejsou. Tak například Václav Klaus si vynutil v říjnu 2009 pro Českou republiku výjimku z Listiny základních práv EU, aby podle jeho slov nehrozilo, že budou evropskými soudy moci být zrušeny právě Benešovy dekrety. Listina totiž podle Klause umožňuje „obcházet české soudy a uplatňovat např. majetkové požadavky osob vysídlených po II. světové válce přímo u Soudního dvora EU“ a „přezkoumávat již platná rozhodnutí českých soudů“. Podobně také rakouský prezident Heinz Fischer pou-

žil v rakouské předvolební prezidentské kampani z roku 2010 dekrety, to když je označil za „těžké bezpráví“, které by ostatní členské státy EU neměly legalizovat (Lidové noviny z 4. března 2010). A pravidelně – konkrétně každoročně - se dekrety objevují také například při politických proslovech zástupců Sudetoněmeckého krajanského sdružení při tzv. Sudetoněmeckých dnech, a to nejčastěji v souvislosti s požadavky na jejich zrušení.

Je tedy stále na místě se dekrety zabývat. Tato stať si klade za cíl popsat nynější stěžejní pohled české společnosti na tzv. Benešovy dekrety. Je třeba přitom zdůraznit, že pod tímto novinářským označením „Benešovy dekrety“ se neskrývá všech 143 dekretů přijatých exilovou československou vládou, nýbrž že tím jsou míněny především dekrety regulující postavení Němců, Maďarů a dalšího „nepřátelského obyvatelstva“ na území Československa. Toho si ovšem česká veřejnost často není vědoma. Stať vyjde přitom jednak z teoretického zarámování, zejména z pojmu a konceptu kolektivní paměti, jednak z celorepublikového terénního výzkumného šetření realizovaného v listopadu 2011 CVVM na 1010 respondentech a ohlédne se také po meziročním srovnání s předešlými realizovanými výzkumy. Hlavními tématy je přitom pohled české veřejnosti na dekrety samotné a také na odsun sudetských Němců. Dekrety s odsunem sice nijak přímo nesouvisí, ovšem citelně poznamenaly postavení Němců a Maďarů v Československu a obě tyto historické události, tedy jak jejich podepsání, tak i odsun samotný, spolu bývají často dávány do souvislosti.

Teoretická východiska

K předním teoretikům sociologie paměti se řadí francouzský sociolog a filozof Maurice Halbwachs (1877-1945). Jeho koncept kolektivní paměti (*mémoire collective*), vypracovaný od 20. do 40. let 20. století, patří dodnes k nejužívanějším teoretickým principům [Halbwachs 1992; Egger 2003]. Při

formulování své teorie vycházel Halbwachs ze sociologických a filozofických přístupů. Halbwachs zdůrazňoval sociální podmíněnost paměti. Jeho koncept je rozhodnou reakcí na pokusy definovat kolektivní paměť jako dědičnou. Halbwachs vidí kontinuitu kolektivně sdíleného vědomí ne v biologii, ale v kultuře. Specifické chování, které člověk získává svou příslušností k určité společnosti a její kultuře, není výsledkem fylogenetické evoluce. Paměť chápe jako určitý vnitřní prostor, který roste s každým jedincem v procesu jeho socializace. Tento prostor obsahuje sumu symbolických a verbálních konvencí a má svůj sociální rozměr. V praxi to znamená, že do procesu vzpomínání se dostává pouze to, co má vztah k přítomnosti. Opakováním vzpomínek vzniká tradice, kterou Halbwachs definuje jako přetvoření vzpomínek v určitou zvyklost.

Halbwachs důsledně rozlišuje mezi individuální a kolektivní pamětí. Individuální paměť si utváří každý jedinec během své socializace. Halbwachs zdůrazňuje nutnost komunikačních procesů a vztahů, do nichž jedinec vstupuje. Naše vzpomínky se tedy opírají o to, co jsme se dozvěděli/získali v komunikaci s druhými. Tyto vzpomínky se přizpůsobují našemu aktuálnímu vnímání. Jinými slovy: není vzpomínky bez vnímání a není vnímání bez vzpomínky. Na současnost pohlížíme neustále s ohledem na minulost, jedno jestli vlastní prožitou, nebo jinak zprostředkovanou. Je třeba ovšem vzít v potaz, že ostatní vnímají a vzpomínají jinak, v kontextu jiných souvislostí a akcentů. Přítomnost jiných osob ovlivňuje proces vzpomínání, často jej – zejména s ohledem na společně prožité události – zjednodušuje. Svědkové zjednodušují a ucelují proces vzpomínání. V některých situacích určují naše vzpomínky jiní, například každý z nás vzpomíná na určité události z dětství pouze prostřednictvím zážitků a vzpomínek rodičů. Vzpomínání jedinců často liší, což je logické, každý máme jiný hodnotový žebříček, pocházíme z jiného prostředí atd. Viditelné je to také na příkladě rozboru konkrétních biografických identit zainteresovaných v česko-německých vztazích. Jinak vzpomínají například na Protektorát či na následný odsun představitelů sudetských Němců, jinak čeští pamětníci atd. Individuální vzpomínání je obecně vzato výsledkem účasti na několika skupinových pamětech (také skupinových mentalitách) [Havelka 2002]. Individuální vzpomínky je proto na rozdíl od kolektivních nesmírně těžké analyzovat a empiricky poznat [Alheit 1990].

Vzpomínka odráží pozici jednotlivce v daném sociálním prostředí. Každý z nás ji sice považujeme za svou vlastní, ve skutečnosti je však ovlivněna sociálním prostředím a kolektivem, v němž žijeme a pohybujeme se [Assmann 1999: 35]. Na to, co prožíváme, vzpomínáme v přítomnosti ostatních, jedno, jestli jsou přítomni fakticky, nebo jen fiktivně. Celé části individuálních vzpomínek se roztavují v kolektivním vzpomínání. Kolektivní paměť řídí jednání a vzpomínání v rámci interakce společnosti a do jisté míry tyto procesy ulehčuje tím, že představuje kolektivně sdílené vzory – jakoby nacvičené - převáděné z generace na generaci.

Paměť je sociálně strukturovaným orientačním rámcem jedinců a společností určujícím to, co je zapamatovatelné. Je to, jak můžeme říci společně s Halbwachsem a jeho teorií sociální podmíněnosti vzpomínání, tvořivá konstruktivní a sociálně podmíněná aktivita, která pomáhá procesu uvědomování sebe sama především tím, že spoluutváří identitu nebo identity sociálních skupin a představuje systém, podle něhož

se odlišuje banální (zapomenutelné) od důležitého (zapamatovatelného). Lidé totiž nejsou schopni si vše pamatovat, tak jako vzpomínají, musí také zapomínat a umět rozlišovat podstatné od nepodstatného. Vytváří se tím „umělá“ kontinuita, která je podle Maurice Halbwachse proto umělá, protože si selektivně vybíráme jen ty historické události a vzpomínky na ně, které jsou významné pro další existenci sociálních skupin (například národa, etnického společenství atd.). Platí to i o česko-německých vztazích, i zde je jinak recipována minulost, i zde jsou některé události či momenty vzájemné historie na straně jedné příliš akcentovány, na straně druhé pak opomíjeny. [Weigl et al. 2008; Houžvička/Novotný 2007]

Koncept „kolektivní paměti“, který není v žádném případě jednoznačný a nerozporuplný, vychází z toho, že se jedná prakticky o rekonstrukce minulosti sociálních skupin, tedy adaptaci pradávnych faktů tak, aby odpovídala přesvědčením a duchovním potřebám přítomnosti a vyjadřovala skupinovou identitu [Pešková 1998]. Děje se tak na základě fragmentace vzpomínání, kdy určité události dějin jsou z nejrůznějších důvodů vypuštěny, nebo dokonce tabuizovány. Zabývat se historickou pamětí sociálních skupin je ovšem nesmírně důležité, především pro funkci, jež tyto mentální operace sehrávají v procesu formování a posilování identity.

Pohled na dekrety

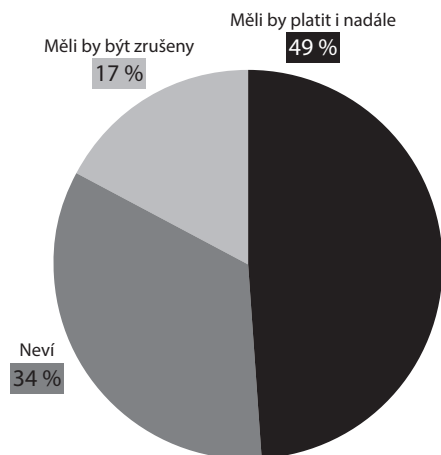
Dekrety prezidenta Beneše sehrávají v kolektivní historické paměti české veřejnosti významnou roli. Ostatně to platí také o osobě prezidenta Edvarda Beneše. Připomenout lze zejména platnost zákona Lex Beneš (č. 292/2004), jehož jediným paragrafem je věta, že Edvard Beneš se zasloužil o stát. Edvard Beneš dnes skutečně patří k osobnostem československých dějin, které veřejnost vnímá nejpozitivněji. To souvisí s jeho působením po boku T.G. Masaryka za tzv. první československé republiky, dále také s jeho činností v československém exilu, kdy se stal organizační „duší“ koordinující úsilí domácího odboje i exilu, ale souvisí i s dekrety. Nedočkutelnost dekretů, které v novinářské zkratce nesou jeho jméno, je tak z tohoto pohledu pochopitelná a nutnost jejich platnosti zdůrazňuje i značná část české právnické a historické obce [Pavlíček et al. 2002; Dejmeke et al. 1999] Nutno podotknout, že platnost dekretů především úzce souvisí s právní pozicí ČSR, která se na právních aktech spojenců podílela jako člen vítězné koalice (viz koordinovaný postup v otázce etnických Němců s dalšími exilovými vládami atd.).

Otázku další platnosti či neplatnosti těchto dekretů mapovala také jedna z otázek šetření CVVM. Téměř polovina dotázaných (49 %) se kloní k názoru, že Benešovy dekrety by měly platit i nadále. 17 % se domnívá, že by měly být zrušeny a více než třetina oslovených (34 %) se k dané problematice nedokázala vyjádřit.

Tato získaná data jsou zajímavá především v meziročním srovnání, kdy můžeme sledovat trendy ve vývoji historické paměti, přičemž významným předělem v hodnocení českou veřejností byl rok 2005. Do této doby se pro další platnost Benešových dekretů stabilně vyjadřovaly zhruba dvě třetiny respondentů. Pravděpodobně to mělo co do činění s přístupovými jednáními České republiky a Evropské unie. Dekrety

Graf 1: Názory na platnost tzv. Benešových dekretů

Zdroj: CVVM, listopad 2011, N = 1010

zde totiž sehrály významnou roli. Vzpomeňme, že dokonce bavorští poslanci Evropského parlamentu zvolení za CSU hlasovali proti přijetí ČR do Evropské unie či na rétoriku rakouské vlády, jejíž představitelé též kvůli dekretům (ale hlavně kvůli Temelínu) vyhrožovali uplatněním práva veta na vstup ČR do Unie. A až právní posouzení Evropské komise zajistilo, že dekry definitivně nebyly překážkou přistoupení země do EU a že nejsou ani v rozporu s legislativou EU. V třicetistránkovém posudku stojí: „Přistoupení České republiky k Evropské unii nevyžaduje zrušení Benešových dekretů ani legislativy zmiňované v kontextu s nimi. Tento názor je založen na předpokladu, že od okamžiku vstupu budou mít všichni občané Evropské unie na území České republiky stejná práva.“ [Domnitz 2007]

V letech 2006 a 2007 si totiž myslela pouze o málo více než polovina dotázaných. Těžko říci, jak si vysvětlit tento úbytek zastánců dekretů a jejich platnosti. V tomto období se do té doby relativně homogenním způsobem vyvíjející české historické vědomí začíná „štěpit“ v tom smyslu, že vznikají zejména na poli kultury různé projekty (výstavy, filmy atd.) snažící se akcentovat také roli Němců jako obětí (a nikoli výlučně viníků), což se projevilo zejména u mladší generace v jejich diferencovanějším náhledu na sudetské Němce. V minulém šetření z roku 2009 však opět přibýlo těch, kdo se zastávají platnosti dekretů, a to zhruba na úroveň let 2002 až 2005. Současně s tím se snížil počet respondentů nemajících na problematiku jasný názor). Během posledních dvou let však výrazně přibýl počet občanů schvalujících zrušení dekretů (z 8 % v r. 2009 na současných 17 %). Také ubylo i zastánců dekretů (ze 65 % v roce 2009 na současných 49 %). To vysvětleme

zejména evidentním poklesem veřejného zájmu o téma dekretů (mimo jiné i v důsledku ochabnutí vzájemných politických třenic vztahujících se k historii mezi oběma zeměmi).

Pohled na odsun

Reprezentativní šetření CVVM z listopadu 2011 se zabíralo také postoji k samotnému odsunu sudetských Němců, jež byl realizován v několika vlnách bezprostředně po druhé světové válce a jež zapříčinil takřka kompletní směnu obyvatelstva. Výzkumníci předpokládali znalost tohoto tématu, a tak se ptali již rovnou po jeho spravedlnosti či nespravedlnosti. Takto položená otázka sice není zcela korektní pro samotné historické bádání, ovšem ve společnosti se odsun často pojí právě s otázkou „spravedlivého aktu odplaty“, jež byla reakcí na hrůzy druhé světové války a irealistické chování značných částí československých Němců zejména v době tzv. mnichovské krize.

Odsun za spravedlivý považují přibližně dvě pětiny dotázaných (42 %). Naopak pro celkem 39 % je považován za nespravedlivý. Podobně jako u platnosti dekretů byly zaznamenány mírné změny také v otázce spravedlnosti odsunu. Patrné je především to, že v uplynulých letech pozvolna ubývá jeho zastánců, tedy těch, kdo hodnotí vysídlení jako spravedlivý akt a na druhé straně se zvyšuje podíl těch, kdo jej považuje za nespravedlivý (a to jak celkově, tj. v součtu všech položek, v nichž se hovoří o odsunu jako „nespravedlivém“, tak i v rámci jednotlivých položek).

Významné rozdíly v pohledu na spravedlivost odsunu existují mezi jednotlivými věkovými skupinami. Zde vstupuje do hry právě také prožitek, transfer znalostí jednak ze strany rodiny, jednak ve škole a obecně vzato i délka časové distance od analyzované události. Ve skupině občanů nad 60 let považuje odsun za spravedlivý téměř polovina dotázaných (49 %). Mezi lidmi mladšími 30 let zastává stejný názor pouze 32 % respondentů. Vliv na hodnocení odsunu má jistě také ta skutečnost, že se mladí lidé, tedy ve věku od 15 do 29 let, o problematiku odsunu sudetských Němců příliš nezajímají nebo případně nemají na tuto historickou událost utvořen jednoznačný názor (36 %). To může souviset i s kvalitou výuky historie na středních školách, kdy je obecně známo, že nejnovější dějiny jsou v osnovách a ostatních školních dokumentech časově poměrně poddimenzované.

Tabulka 1: Názory na platnost Benešových dekretů – srovnání (údaje v %)

	2002/03	2004/06	2005/02	2006/11	2007/11	2009/11	2011/11
měly by platit i nadále	67	66	64	53	52	65	49
měly by být zrušeny	5	8	7	13	11	8	17
neví	28	26	29	34	37	27	34

Pozn.: Součet ve sloupci 100 %.

Zdroj: CVVM, listopad 2011, N = 1010

Tabulka 2: Názory na odsun – srovnání (v %)

	95/07	02/03	04/06	06/11	07/11	09/11	11/11
byl spravedlivý	52	60	56	50	48	47	42
byl nespravedlivý, ale za minulost je třeba udělat tlustou čáru	24	20	20	23	20	25	25
byl nespravedlivý, je třeba se za něj omluvit	3	5	5	6	6	7	10
byl nespravedlivý a je třeba se za něj nejen omluvit, ale postižené i odškodnit nebo jim vrátit majetek	1	1	3	3	2	4	4
Dotázaný neví, nezajímá se	20	14	16	18	24	17	18

Pozn.: Součet ve sloupci 100 %.
Zdroj: CVVM, listopad 2011, N = 1010

Trendy v pohledu na dekrety a odsun

Jsou dva, alespoň to vyplývá z šetření CVVM a komparace s výsledky z let minulých.

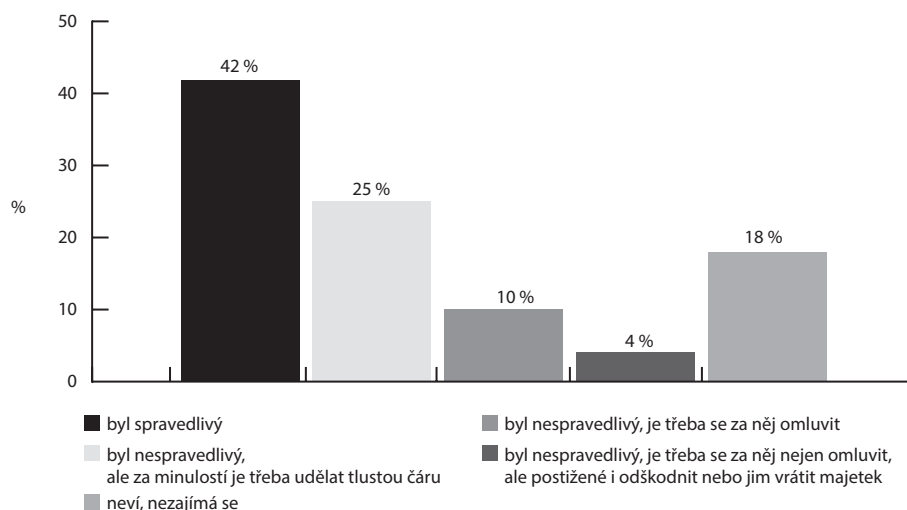
Za prvé se zvyšuje kritický pohled na dekrety a odsun jako takový. Patrné je to především u mladší generace, která je schopna i výrazně většího kritického odstupu a celkového pohledu jak na dekrety, tak na samotný odsun Němců. Mezi mladými (do 29 let) obecně vzato můžeme na straně jedné sice vypořádat zvýšený zájem o téma dekretů a odsunu včetně zmiňovaného kritického aspektu, na druhé straně je u nich ovšem též evidentní nezáměr o tuto historickou etapu dějin. V praxi se to projevuje například uticháním činnosti některých mládežnických uskupení kooperujících na bázi česko-německých vztahů. Zde zpravidla (například Jukon, Sojka atd.) dochází k personálním krizím, kdy nedochází ke generačním obměnám atd.

Zvyšující kritičnost na dekrety a odsun také může souviset s diferencovanějším pohledem zejména části kulturních elit. Řada regionálních akcí iniciujících například různá místa paměti sudetoněmecké historie (z poslední doby například snaha o postavení pamětního kříže v Dobroníně upomínajícího na masové zabití několika Němců), výstav (například Zmi-

zelé Sudety, v níž autoři pracují vědomě s tímto geografickým označením), filmů (např. Habermannův mlýn) jistě také přispívají k této částečné redefinici pohledu na odsun, zejména u části mladší generace.

Za druhé je – jak již bylo naznačeno v souvislosti s mladší generací - pozorovatelný klesající zájem celkově o historická témata česko-německých vztahů, dekrety a odsun nevyjímaje. Dějiny již také nejsou výbušninou v rukou politiků obou zemí, ale podařily se „zpacifikovat“ do několika mezistátních česko-německých dokumentů, zpracovávají se v rámci Česko-německé komise historiků, v řadě různých vědeckých či jiných projektů, výstav a jiných aktivit. To je možné označit za pozitivní výsledek fungování politiků a jiných názorových vůdců obou zemí v posledních dvaceti letech. Ostatně ledy pukly i v Bavorsku, spolkové zemi, jejíž premiér je označován za patrona sudetských Němců. Jak Günther Beckstein, tak Horst Seehofer nehodlali pokračovat v odmítavé politice bavorských špiček v čele s jejich předchůdcem, expremiérem Edmundem Stoiberem a nejen že projevíli zájem na politické kooperaci s Českou republikou na nejvyšší úrovni, ale také sami ČR navštívili. Horst Seehofer jako vůbec první ministerský předseda Bavorska v jeho novodobé historii (třebaže to

Graf 2: Názory na odsun sudetských Němců

Zdroj: CVVM, listopad 2011, N = 1010

Tabulka 3: Jak ovlivňují tzv. Benešovy dekrety vztahy s okolními státy? (v %)

	příznivě	neovlivňují	nepříznivě	neví
Slovensko	10	63	5	22
Polsko	8	60	8	24
Maďarsko	4	62	7	27
Německo	4	28	49	19
Rakousko	4	49	23	24

Pozn.: Součet v řádce 100 %.

Zdroj: CVVM, listopad 2011, N = 1010

bylo, jak ostatně avizoval, i v doprovodu zástupců sudetských Němců).

Na druhou stranu ovšem je třeba zmínit také to, že zhruba z poloviny považuje česká společnost dekrety za téma, které negativně ovlivňuje vztahy s Německem. Stejný názor zastává 23 % respondentů, pokud jde o vztahy s Rakouskem.

Závěr

Historická paměť je konstrukt, který je utvářen na základě selektivního zapojování či vylučování některých historických událostí do systému individuální paměti. Ta pak v interakci s paměťmi ostatních a zejména v podobě celostátních manifestací (státních svátků, symboliky, dějepisectví, uctívání atd.)

získává i kolektivní rozměr. [Halbwachs 1992; Le Goff 2007; Barša 2011] Ten je charakterizován kolektivní pamětí a je do značné míry závazný pro příslušníky daného národního společenství a ti se podle něj buď řídí, anebo alespoň mají možnost podle těchto vzorců dané národní společenství poznat.

V případě dekretů prezidenta Beneše a odsunu sudetských Němců se jedná jistě o významné historické akty. [Staněk, von Arburg 2010; Houžvička 2005] O tom, že jsou zastoupeny v historické paměti/historickém vědomí Čechů svědčí jejich občasné zapojení do veřejného diskurzu či přímo do politiky. Platí přitom to, co již bylo vícekrát vyřčeno: historie má být řádně zpracována a zhodnocena a má být zdrojem poučení pro přítomnost. Ničím víc. To se v případě česko-německých vztahů a jejich aktuálního rozvoje děje.

literatura

- Alheit, Peter. 1990. *Biographieforschung: eine Zwischenbilanz in der deutschen Soziologie*. Bremen: Univ.
- Assmann, J. 1999. *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*. München: Beck.
- Barša, Pavel. 2011. *Paměť a genocida. Úvahy o politice holocaustu*. Praha: Argo.
- Dejmek, Jindřich, Jan Kuklík, Jan Němeček. 1999. *Kauza: tzv. Benešovy dekrety: historické kořeny a souvislosti: tři české hlasy v diskusi*. Praha: Historický ústav AV ČR.
- Domnitz, Christian. 2007. *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie. Diskuze v Evropském parlamentu a v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v letech 2002-2003*. Praha: Dokořán.
- Egger, S. 2003. *Maurice Halbwachs. Aspekte des Werks*. Konstanz: Universitätsverlag Konstanz.
- Le Goff, Jacques. 2007. *Paměť a dějiny*. Praha: Argo.
- Goffman, E. 1974. *Frame analysis: an essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.
- Halbwachs, M. 1992. *On Collective Memory (Heritage of Sociology)*. Chicago: University of Chicago Press.
- Havelka, Miloš, Milan Tuček, Jiří Černý, Marek Hudema. 2002. *Skupinové mentality*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Houžvička, Václav. 2005. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum.
- Novotný, Lukáš, Václav Houžvička. (eds.). 2007. *Otisky historie v regionálních identitách obyvatel pohraničí, Sebedefinice a vzájemné vnímání Čechů a Němců v přímém sousedství*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
- Pavlíček, Václav, Jiří Weigl, Jindřich Dejmek. (eds.). 2002. *Benešovy dekrety*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku.
- Pešková, Jaroslava. 1998. *Role vědomí v dějinách*. Praha, Lidové noviny.
- Staněk, Tomáš, Adrian von Arburg. 2010. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945-1951*. Středokluky: Susa.
- Weigl, Michael. 2008. *Tschechen und Deutsche als Nachbar. Historische Prägungstempel in grenzregionalen Identitäten. Mit Beiträgen von Václav Houžvička, Lukáš Novotný und František Zich sowie einem Vorwort von Werner Weidenfeld*. Baden-Baden: Nomos.